

Sáry László

zeneszerző (Győr, 1940. január 1.)

1940-ben született Győrött. 1966-ban zeneszerzői diplomát szerzett a budapesti Zeneakadémián, ahol tanára Szervánszky Endre volt. 1970-ben Jeney Zoltánnal, Vidovszky Lászlóval, Eötvös Péterrel, Simon Alberttel közösen megalapította az Új Zenei Stúdiót, melyben zeneszerzőként és előadóként egyaránt közreműködött. 1972-ben Darmstadtban tett látogatásakor találkozott Christian Wolff zenéjével és nézeteivel. Ez a

találkozás megerősítette a hagyományos európai gyakorlattól eltérő zeneszerzési utak iránti érdeklődését.

Az 1970-es évek közepétől kezdte el a speciális, kreatív zenei gyakorlatoknak nevezett „Sáry-módszer” kidolgozását, mely az új zenei gondolkodás alapelemeivel foglalkozik, útbaigazítást ad bizonyos zeneszerzői módszerek megismeréséhez, segítséget nyújt a memória és a rögtönzési készség fejlesztéséhez, a figyelem összpontosításához, valamint a társas zenélés gyakorlatához. Pedagógiai módszerét zeneiskolás gyerekek körében, valamint a Színművészeti Egyetem hallgatói között is kipróbálta és tanítja. Évente több alkalommal tart akkreditált kurzusokat pedagógusoknak, zenetanároknak és a Zeneművészeti Egyetem hallgatóinak. Számos kurzust tartott Japánban, Angliában, Franciaországban, Németországban, Olaszországban, Belgiumban és Észtországban.

1979-ben Kassák-díjat, 1985-ben Erkel-díjat kapott. 1990-től a budapesti Katona József Színház zenei vezetője és a Színház- és Filmművészeti Egyetem tanára. 1993-ban Bartók-Pásztory-díjjal tüntették ki.

1994-től részt vett a Yehudi Menuhin által kezdeményezett MUSE (A zene, az egyensúly és a tolerancia forrása) projektben, amely zenén, éneklésen, táncon és testmozgáson alapuló oktatási módszer hátrányos helyzetű gyermekek számára.

1996-ban a Japán Alapítvány ösztöndíjasaként Tokióban töltött három hónapot, ahol a hagyományos japán színházat, zenét és táncot tanulmányozta.

1998-ban az *Etűdök gőzmozdonyokra* című kompozíciója III. díjat nyert a bécsi VII. Nemzetközi Elektroakusztikus Rostrumon (IREN). 1998-tól a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia rendes tagja. 1999-ben jelent meg *Kreatív zenei gyakorlatok* című módszertani könyve magyar és angol nyelven, majd 2006-ban németül is.

2000-ben érdemes művész, 2008-ban pedig kiváló művész lett.

Sáry László

Nyerges András

író, költő (Budapest, 1940. január 3.)

Versem először 1956 október 2-án, a Szabadság című képes hetilapban jelent meg, amit azért írok ide, hogy jelezsem, ötvenhárom éve publikálok. De ha jobban belegondolok, van az több is: hiszen megjelentem már 1948-ban, a Nőmunkás című (Kéthly Anna szerkesztette) szocdem folyóiratban; igaz, csupán azért, mert egy nyolcéves gyerek irománya kuriózumszámba ment. 1948, 1956 – ezek mára történelmi dátumok lettek, de nekem bármelyik olyan, mintha nemrég éltem volna át. Persze az elmúlt hét évtizedben nehéz volna olyan évet találni, melyhez nem fűződik történelmi nevezetesség. Ez egy ilyen ország, szokás mondani, és az író számára nincs nagyobb szerencse, mint egy ilyenbe születni, hiszen mi, tollforgatók lehetünk (vagyunk) szegények, mint a templom egere, jöhet ránk külső vagy belső cenzúra (jött), de témáknak és elképesztő figuráknak sosem voltunk (leszünk) híján.

Amit a magam hetven évéről mondhatnék, reményeim szerint benne van a regényeimben. 1944 a *Volto-miglanban*, amely két kiadásban jelent meg itthon, de kiadták Németországban és Olaszországban is. Az ötvenes évekről szól a *Szigorúan bizalmas történet*, ennek hatvanas években játszódó folytatása pedig a *Magyar parádé*. 2009-ben jelent meg a *Tévelygések kora*, amely a címevel is ítéletet mond saját utamról és a korról, melyet végigbotladoztam. Jelenleg a trilógia

záródarabján, *A barátságsszédelgő* című regényen dolgozom.

Ami kimaradt, megismerhető versesköteteimből. Közülük az utolsót, a válogatottat 1996-ban *Este a körmönfónóban* címmel magam adtam ki, és szokás szerint visszhangtalan maradt, hacsak azt nem számítom, hogy egyetlen lapban írtak róla hét nyegle sort, ami negy-

ven év terméséről még leradírozásnak is kevés. Elégtételül szolgált viszont, hogy a szerzőről nemsokára kiderült: a III/3-as ügyosztály építette be az irodalmi életbe.

A rendszerváltás azt hozta számomra, hogy kinyíltak a könyvtárak zárt részlegei, s mindannak, amit nem, félig vagy rosszul tudtam, immár a végére járhattam. Ennek mámorából nőtt ki (ma már négy kötetben olvasható) publicisztikai munkásságom, a „szúrópróbák” és a „színrebontások” – azért szólok itt róluk, mert életem fontos részei és sokan csak ezek révén tudnak a létezéséről.

Nem lévén elkényeztetve kritikák, díjak, elismerések által, továbbá teli olyan elmesélnivalóval, amit helyettem más nem mondhat el, komolyan gondolom, önvallomásomnak a címe is ez lehetne: úgy tűnik, még minden előttem van.

Csíkszentmihályi Róbert

szobrászművész (Budapest, 1940. január 5.)

Serdülőkoromban szenvedélyes erdőjáró voltam. Vaddisznók és szarvasok közelébe férkőztem, leginkább azért a pillanattért, amikor a tekintélyes vad riadt iramodással tűnik el a meredek hegyoldal sűrűjében. Ezek a fenséges vágták lenyűgöztek. Gyermetegen irigyeltem. Magam is futni, futni, rohanni vágytam hegyen-völgyön át. Életformaként, a szabad természetbe való betagozódás reményében.

Elhatároztam, hogy sportolni fogok, tájékozódási terepfutó leszek. Ebből azonban nem lett semmi. Nem lett semmi, mert az erdő izgalmát egy csapásra feledtette a műterem sejtelmes világa.

Szobrász lettem. Megismertem a Cantata profanát is, de az akkor már semmilyen veszélyt nem jelentett döntésemre nézve. Siettem egy mindenképpen boldognak ígérkező jövő felé, a szarvassá válás szép jelképét őrizgetve.

Magabiztos lendülettel vettem magam a munkába. Fáradhatatlanul loholtam a szobraimmal kiállításról kiállításra, pályázatokra. A meglepően hamar jött elismerések révén elárasztottak a feladatok. Évtizedeken keresztül csak habzsoltam a szobrászléte, határidőtől határidőig. Csináltam emlékművet, emléktáblát, emlékérmét, síremléket, autonóm kőszobrokat, faszobrokat, bronzot, vasat, éremsorozatokat. Közben száz kiállítást itthon és külföldön. Az utóbbi években azt is felismerem, mire vagyok képes és mire nem. Felrémlik sajnálatos eltévedésem is, amikor a művészeti közélet különféle szerepeibe csöppenve, csak holdkóros állapotban találkozhattam a szívem szerint való tennivalóimmal. Az ebben a hajszolt időben feltáruló utazási lehetőségek viszont felérték egy-egy szanatóriumi kúrával – bár olyankor is szerettem száguldozni, felszabadultan, a megengedett sebességnél lehetőleg fürgébben.

Lényegében így telt el ötven esztendő.

És ha most megpróbálok visszaneézni erre a hosszú időre, egy masszív zsgorodnak az emlékeim, évtizedek keverednek, torlódnak, enyésznek. Egyetlen motívum körül kavargok minden, ez az állandó, túlhajtott sietség. Értetlenségemet csak fokozza a manapság mindent elbontó „új” és „újabb” divatos hajszolása, amit talán túlzott gyanakvással utasítok el magamtól.

Most látom csak, a mámoros munkadüh jó kondícióban tartott ugyan, de diétásan. Sorra jelentkeznek a viszkető hiánytünetek: elhanyagolt régi barát-ságok, elodázott olvasmányok, feledésbe merülő erdők-mezők, az önző apát/nagyapát sokszor nélkülözni kényszerülő család.

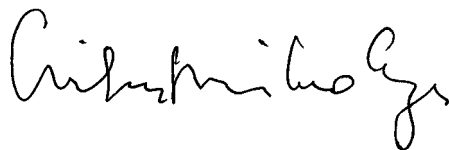
Az életkorommal járó lassulás is arra figyelmeztet, hogy életstílusom módosítására, a mulasztások pótlására nagyon is megérett az idő. Hogy hangzatosabb szavakkal éljek: ügyes lavírozással kellene igyekeznem egy kiegyensúlyozottabb, teljesebb emberi élet csendes kikötője felé.

Az elhatározás határán vagyok.

Előbb azonban...

Előbb azonban sürgősen be kell fejeznem ezt meg azt. Mindenekelőtt, a jövő évi kiállításomra készülve, legújabb „nagy ívű tervem” megvalósítása köti le minden erőmet. Megszállottan, lázas türelmetlenséggel dolgozom, robogok. Szorongat az idő és hajt a kíváncsiság.

A készülő szoborcsoportozat egyébként azt a súlyos kérdést hivatott feszegetni, hogy miért és hova is rohanunk?

Tóth Judit

színművész (Budapest, 1940. január 6.)

Tóth Judit: Színészet vagy semmi. Ez volt a címe a velem készült első riportnak, miután 1962-ben elvégeztem a Színház- és Filmművészeti Főiskolát (ma egyetem). Ez a cím egész pályafutásomat végigkísérte.

Szüleim nagyon szerették a színházat. Hét- vagy nyolcéves koromban már engem is elvittek magukkal. Szinte most is emlékszem arra a csodára, arra a hihetetlen, földöntúli valamire, ami engem már akkor megfogott, és soha többé nem engedett el.

Aztán a dolgok mentek a maguk útján. Gimnáziumi szavalóversenyek, színjátszó körök előadásai. Végül beteljesülni látszik az álom. Színészi pályám első állomása Debrecen, a Csokonai Színház. Nagyszerű szerepek, amelyekben tovább tanulhattam a mesterséget. *Szent Johanna*, az *Ahogy tetszik* Rosalindája és mások. Nagy népszerűséget adott a *Mici néni két élete* című film. Sok-sok tévéjáték (akkor még volt ilyen), de igazán a színház maradt a szívem csücske. A színész élete 18:30-kor kezdődik, amikor az ügyelő bemondja az első figyelmeztetést.

A József Attila Színházban tizenkilenc évig játszottam. Szerepek felsorolása oktondiság lenne, senkit sem érdekelne, csak engem. Minden lexikonban benne vagyok. Ha igazán ki kellene emelnem pályám legjelentősebb korszakát, az a nyolcvanas évek lenne, a Józsefvárosi Színházban.

Anouilh *Colombe*-jában a művészkirálynő, Németh László csodálatos hősnői, és más főszerepek. '86-ban Jászai Mari-díjjal tüntettek ki. Itt említem meg, hogy van egy füzetem, már kicsit megsárgult, amibe 1958 óta írom a szerepeimet (csak a színpadiakat); most, 2009-ben 117-nél tartok. Nem semmi.

Kíváncsian várom, hogy a további lapok hogy fognak betelni. Sajnos fogyanak a szerepek, a színdarabok fiatal emberekről szólnak, mint ahogy az élet

William Shakespeare: *Ahogy tetszik*
Rosalinda szerepében, Cs. Németh Lajossal
(Csokonai Színház, Debrecen, 1962)

is. Aki mögött már több van, mint előtte, mindent másképp lát.

Budapesti Kamaraszínház-i szerződésemet feladtam, hogy szabadúszóként is kipróbáljam magamat. Sikerült. Ma is játszom sokat, szép szerepeket, több színházban. De csak olyan közegben, olyan kollégákkal, olyan színvonalon, ahogy azt mindig is elképzeltem.

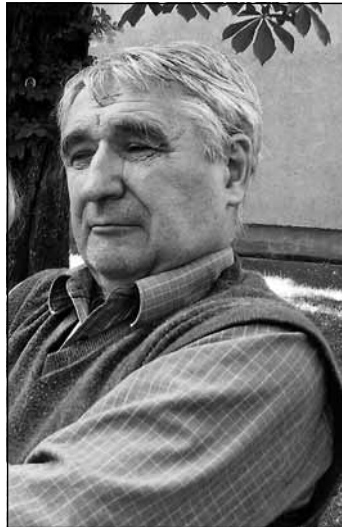
Persze voltak rossz évek is, amikor mostoha volt hozzám a pálya vagy a sors. Ezeket segítette át a családom. Két fiam született. Férjemmel lassan ötven éve szeretjük, tiszteljük egymást, és izgulunk egymás premierjein. Mindent egybevetve, ha újra születnék, megint ezt a gyönyörű, kegyetlen pályát választanám. Jaj, befejezem, 19 óra van, kezdődik az előadás.

Tóth Sándor

Tóth Sándor

textilművész (Karcag, 1940. január 7.)

Kun eredetű, református gazdálkodócsaládban születtem. Apámék öten voltak testvérek, együtt dolgoztak nagyapám birtokán. Sok állatot is tartottak, tanyáik és városi házaik is voltak, így sok élményt szereztem gyerekként a pusztán és a gazdaságban is. Szerettem felfedezni a vadvizek partjain a növények szép színeit, megfigyelni a kis rovarokat, lepkéket. Álmodozó, csendes gyerek voltam,

bár két öcsémmel és a rokon gyerekekkel is sokat játszottunk együtt. A háborús tankcsaták és repülők zaja hamar megzavarta életünket. Tanulmányaimat a református iskolában kezdtem, sokat rajzoltam, tehetségemre tanáraink is hamar felfigyeltek, és biztattak a továbbtanulásra, amit szüleim is pártoltak. Időközben egész családjunkat megfosztották vagyonától, csak kertjeink maradtak

és néhány háziállat. Szüleim sokat fáradoztak, de így is igen szerény körülmények között éltünk, hitünket és Isten iránti bizalmunkat megtartva. Érettségi után mindjárt felvettek az Iparművészeti Főiskola (ma: egyetem) szövő tanszakára, ahol egy színes, élményekben gazdag új élet tárult fel előttem. Itt ismerkedtem meg későbbi feleségemmel, Gaál Zsuzsával, aki mindjárt nagy hatással volt rám, és közös érdeklődésünk a művészetben, világnézetben, hitben máig összeköt bennünket. A diploma megszerzése után, 1963-ban a Leniparban kezdtem dolgozni tervezőként, de több alkotói szabadságra vágytam, és már ekkor elkezdtem sisállal, kenderrel, jutával, fonás- és szövéstechnikát keverve, természetes színeket alkalmazva sík- és tértexileket készíteni. Falikárpitjaim az alföldi puszta horizontális világát, csendjét, nyugalmát és natúr színeit idézik. Jelentősebb önálló kiállításaim 1968-tól az Ernst Múzeumban, a Vigadóban, Tatán, Vácon, Karcagon, Szolnokon voltak, majd a lausanne-i textilbiennálén való sikeres részvételem és a szombathelyi biennálék voltak fontosak. 1994-ben Ferenczy

Noémi-díjat is kaptam munkásságom elismeréséül. Közben tanítottam rajzot és művészettörténetet a József Attila Gimnáziumban, majd a győri Gardénia csipkefüggönygyárnak lettem tervezője. Ezután meghívtak a Budapesti Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola textil szakára vezető művésztanárnak. Ezt a feladatot igen szívesen csináltam. Ekkoriban kezdtem spirálszövessel olyan térformákat is készíteni, melyeknek formavilága a gyerekkori paraszti tárgykultúra emlékeit idézte. Szülőföldemmel, Karcagon élő rokonaimmal továbbra is eleven kapcsolatban vagyok. Hívó emberként kiemelkedően szép feladatot jelentett számomra a methodista gyülekezet Kiscelli utcai központjának nagyméretű oltárképe. Eközben a rajz is kifejező eszközömmé vált, tusrajzaim részben a szövés és fonás világát jelenítik meg. Az egyszerűség és anyagszerűség mindig jellemezte munkáimat. Továbbra is sok örömet jelent számomra az unokáimmal való foglalkozás mellett az alkotómunka.

Tóth Sándor

Győry Franciska

színművész (Budapest, 1940. január 8.)

Képtelen vagyok olyanra, hogy: összegezni! Szembenézni múlttal, jelennel – akármivel. Teszem a dolgom ösztönösen. Hangulatember vagyok, ugyanakkor kötelességtudó. Szörnyű párosítás! De minden ebből származó kellemetlenséget feledtet velem például a budai várhegy látványa a 2-es villamosról, vagy báméskodni az Iparművészeti Múzeum termeiben, vagy meginni egy pohár igazán finom bort szerettem körében. Találgatni – a Balaton déli partján ücsörögve –, hogy a távoli tanúhegyek közül most ez a Gulács vagy a Csobánc? Pici gyerekkorom óta nézem a túlsó part hegyeit, és nem tudok betelni a látvánnyal! A vízen – álmomban – rőt vitorlájú hajókat látok, bennük ókori római öltözetben nők és férfiak.

Bizonyára azért szeretem annyira ezt a gyönyörű, teremtett világot, mert majdnem behaltam abba, hogy világra jöttem. Anyácskám hosszú, küzdelmes vajúdással szült meg engem, aki már alig éltem. Ez az emlék, a páros küzdelem emléke írta a sorsomat tovább. Háború: küzdelem az életben maradásért, az enivalóért. Az ötvenes évek: titokban küzdeni egy hazug világ ellen Rákosi Mátyás úttörőjeként. Küzdelem a szívembe rejtett '56-os forradalomért, hogy olyan maradjon, ahogy én éltem meg tizenhat évesen.

Iskolaévek Budapesten, válogatott, nagyszerű tanárokkal. Jó emlék! Néhány osztálytársnőmmel ma is rendszeresen találkozunk. Mindegyikük kitűnően főz. Ha már az örömeimnél tartok: érettségi után felvételt nyertem a Színművészeti Főiskolára. Tanárim: Básti Lajos (tőle magyarul tanultam) és Szinetár Miklós (tőle szellemi védőpajzsot kaptam). A Blaha Lujza téri Nemzetiben – főiskolásként – színésztörzsiásokkal voltam egy színpadon. Tanulás, szerelmek, eufória, ifjúság!

PÉCS: főszerepek. Akkor ez milyen természetes volt! És 25 év múlva hogy fáj, hogy ez már nem így van. Az ember lánya majd belehal. De majd rámész arra is, mikor egy szereppel kínlódsz. Ophélia, Molnár Ferenc *Liliomában* Julika. A fiatal Pályi András darabját három előadás után leparancsolták a színpadról, mert „klerikális szellemű”-nek ítélte a hatalom. 1964, életemben először külföldön. Magyar filmnapok Rómában és Milánóban. Révész György *Angyalok földje* című filmjét delegálták, amelyben Tolnay Kláival játszhattam. Egyik fogadáson a Rómában élő Lengyel Menyhért, megérezvén Klárika Kossuth cigijének szörnyű illatát, azt mondta: Klári, neked erre nem lenne szabad rágyújtanod! VESZPRÉM: Polly a *Koldusoperában*, és ezen évek során megszületik Végvári Bori és Végvári Eszter. SZEGED: Dayka Margit és Ráday Imre, és Lendvay Ferenc igazgató, akinek köszönet és hála, hogy a két csodabogár, zseni pályatárssal dolgozhattam. Azután BUDAPEST: szabadúzás, gyerekevelés és költészet. Verset mondok az Irodalmi Színpadon, a Rádióban és Magyarországon összes termében. SZOLNOK: a Jurij P. Ljubimov rendezte Csere 1980-ban. Jel-

Végvári Tamással az *Angyalok földje* című játékfilmben (rendezte: Révész György)

mezben, díszletben, világításban próbáltunk, csak három hetünk volt rá. Mindannyiunkat helyzetbe hozott, és világgraszóloan jó előadás lett. Nagyszerű volt színésznek lenni Paál István rendezéseiben is! *Amerikai álm* (Albee), *Anatole* (Schnitzler), *Otthon* (Story) és maga Übü mama. Közben rádió- és szinkronszerepek sokasága, és hát a gyerekeim! Meg a férjem. Nem lehet büntetlenül, hosszú éveken át létezni, szétszaggatva munka és család között. A pályám iránti odaadás, az elszántság lassan kiapadt belőlem. Ezt biztosan megérezték a színházban, mert kezd-

tek elmaradni a feladataim. Ennek örültem, meg kicsit bele is pusztultam.

Arra gondoltam: nem belehalni! Valami mást kell csinálni. Különféle lázas próbálkozásaim közepette utánam nyúlt a Sors. A rendszerváltozás utáni Zene-művészeti Egyetemen újrarendített egyházzenei tanszakon beszédtanár lettem. A kitűnő zenetudós és pedagógus, Dobszay László a tanszak vezetője. Tőle és a tanítványaimtól tanultam, miközben tanítottam ebben a számomra idegen, mégis vonzó zenészvilágban. A Zeneakadémián tanítással töltött kilenc év számomra kilenc szerelmes esztendő volt.

Néhány évvel ezelőtt meghatározó, lélekemelő feladatot kaptam: értelmi és testi fogyatékkal élő fiatalokat nevelhettem. Fölnéztem rájuk, ettől szárnyaik nőttek, és képesek lettek bármit megoldani, amit csak kértem tőlük. Ők a Balthazar Színház tagjai.

Immáron hajlott koromban is tevékeny vagyok és kötelességtudó. Hetente háromszor tornázom, de a kellenél többször eszem. Sebaj! Megtapasztaltam, hogy igaz a mondás: „Amibe az ember nem hal bele, az csak fokozza a vitalitását!”

Handwritten signature: György Révész

Jávorszky Béla

író, műfordító (Budapest, 1940. január 14.)

Miért is lettem műfordító? – teszem föl magamnak a kérdést most, amikor hetven év magaslatáról visszatekintek életem napsütötte, lankásabb tájaira. Anyagi okokból bizonyosan nem, megélni műfordításból abban a bizonyos „átkosban” sem lehetett, pedig akkor még a mainál jóval bőkezűbben bántak a műfordítással. Megszállottság kellett hozzá, konokság, mert munka sem került magától, különösen a kis nyelvterületeken küzdött meglepően sok eszkimó azért a kevés zsákmányért, amit a könyvkiadás egy finnhez hasonló irodalomból évente kiizzadt magából.

Ifjúkoromban sok minden érdekelt, de ezek közt akkor még nem szerepelt szépirodalmi művek fordítása. Ornitológus, majd térképész akartam lenni, rövid ideig rádióműszerész is; igaz, tizennégy évesen írtam már verseket, s emlékezetem szerint abban az időben született első „igazi” opusom, Friedrich Schiller *Der Ring des Polykrates* című versének viszonylag jó formaérzékről tanúskodó fordítása. Gimnáziumi éveim alatt afféle deklasszált polgári család sarjaként legszorgalmasabban nyelveket, németül és angolul tanultam, később törökül is, s csak viszonylag későn lökött egy véletlen a finnek és a finn kultúra irányába. Érettségi táján maradt rám néhány könyv egy elhalt nagynénem hagyatékából, köztük Szinnyei Józsefnek az 1880-as években kiadott finn

tankönyve és kisszótára. Ez a könyv véglegesen megpecsételte a sorsom, mert jóllehet elavult volt és nehéz, én egzotikusnak, lebilincselőnek találtam, és úgy éreztem, ez a borongós északi világ az, ami leginkább megfelel vonzalmaimnak. Ebből a könyvből kezdtem el finnül tanulni (akkoriban még nem is volt más), és az ebből merített kezdetleges tudás

segítségével létesítettem első kapcsolataimat finn levelezőtársakkal. Majd finn vasutasok meghívására 1963-ban sikerült kijutnom egy hónapra Finnországba. (A fiatalok kedvéért teszem hozzá: Nyugatra abban az évben adtak ki először magánútleveleket, így azt a tényt, hogy egyedülálló, a hadsereget még meg nem járt fiatalemberként útlevelet kaptam, joggal tekinthetem valóságos csodának. Emlékszem, vonattal utaztam Berlingen és Stockholmon át, s csak Trelleborgban, a svéd határállomáson kezdtem hinni, hogy valóban kiengedtek a kalitkából.) Egy biztos, ezen az 1963-as úton szerettem bele végképp és visszavonhatatlanul Finnországba. Elvárásolt a rend és a tisztaság, a harsogóan zöld erdők és az áttetszően kék vizek, az égbolt leírhatatlan mélysége, a felhők kontúrossága. És a szó hitele, az, hogy elhiszik, én – én vagyok, és nem kell egyre-másra papírokkal bizonygatnom személyazonosságomat.

És ezen az úton került a kezembe Pentti Saarikoski akkor megjelent

verseskötete, a *Mi történik tulajdonképpen?*, mely olyan hatással volt rám, hogy egy egész életre elszegődtem a modern finn líra fordítójának.

Mit mondhatnék dióhéjban az életemről? Miután az egyetemről sikeres felvétel után ideológiai okokból kizártak („felvételét később hatálytalanítottuk, mert az IB jelentése szerint környezete vallásos”, ez állt a persze csak jóval később megismert minisztériumi dossziéban), kenyérkereset után kellett nézmem, beruházó lettem, majd nemzetközi referens, s ez nem kedvezett irodalmi buzgólkodásomnak. Több mint húsz éven át napi nyolcórás munka mellett dolgoztam finn és svéd fordításaimon. Engem is meglep, milyen sok regény, vers, dráma és hangjáték magyarítása került ki a kezem alól ez alatt az idő alatt. Ha ma az íróasztalom fölött lévő könyvespolcra nézek, egy sor finn, svéd és észt regény és verseskötet bámul vissza rám. De mellettük ott látom azokat a finn és svéd költő barátokkal (Hannu Launonennel, Folke Isakssonnal és Bo Carpelannal) közösen kiadott magyar versválogatásokat (a Kassák Lajos, Nagy László, Weöres Sándor, Csoóri Sándor, Kányádi Sándor, öt erdélyi költő életművéből készült kötetet, két versantológiát, kötetnyi magyar népdalt), melyeknek társfordítója voltam. Különösen emlékezetes marad számomra a svéd Nagy László-kötet, melynek darabjai több mint egy éven át utazgattak Vaxholm és Budapest között, míg ki nem alakult a híres hosszúversek végleges svéd nyelvű formája. És a fordítás mellett írtam két esszékötetet, bemutatva Észak-Európa kisebbségeit és a Baltikum előttünk sokáig ismeretlen világát.

1990, a rendszerváltozás éve gyökeres fordulatot hozott az életemben. A politikai változások ugyanis az MDF-ből egyenesen a Külügyminisztériumba sodortak, onnan pedig még ugyanazon év őszén tovább nagykövetnek Finnországba. A Helsinkiben töltött négy évet (ahonnan 1991-től a három balti országban is akkreditálva voltam), majd három tallinni évemet (1999–2002) a sors különös adományának, életem nagy kalandjának tekintem, még akkor is, ha irodalmi munkát ez idő alatt nyilvánvalóan nem végezhettem. Átélttem viszont egy sor varázslatos találkozást, testközelből ismerhettem meg négy országot, amire magánemberként sohasem lett volna lehetőségem. Végignézhettem három kis ország újjáépülését, államiságának újratereztését, beutazhattam minden szegletét, osztozhattam örömeikben és bánatukban. Még ma is elfog a szédülés, ha a Lettországból élő maroknyi lível, legkisebb rokon népünkkel való találkozásokra gondolok, amikor egy mazirbei tanya udvarán megterített hosszú vendégasztal mellett egy egész néppel kezet szoríthattam. Kalandozásaimnak mind a kétszer a szocialisták tisztogatása vetett véget.

Mit mondhatnék még? Több mint ötven évvel ezelőtt, 1958-ban jelentek meg első műfordításaim. 1964-ben nősültem, azóta élek boldog házasságban. Talán nem hiú remény, hogy egy keveset fordíthatok még, ennyit remélhetőleg megengednek a menyeyi hatalmak.

Géher István

költő, irodalomtörténész (Budapest, 1940. január 15.)

Mérleg

Hatvankilenc év
Isten kezében, mint a
lepke: nehézsúly

Géher István

Gyivicsán Anna

nemzetiségkutató (Tótkomlós, 1940. január 15.)

Nagyon sajátos, jellegzetes dél-alföldi szlovák evangélikus közösségből származom, Tótkomlósról, amely – most már a kutatásaim is ezt bizonyítják – a szlovák kultúra megőrzésében, megújításában, az alkotás folyamatában az optimális szintet érte el. Főként hogyha összehasonlítjuk a többi dél-alföldi településsel vagy akár a Pest megyei szlovák nyelvszigetekkel. Ennek elsődlegesen az az oka, hogy mindig egy olyan település volt, amely gazdaságilag is, és kulturálisan is önellátó volt nagyon sokáig. (...)

Az oktatás az evangélikus egyházhoz tartozott, amelynek a liturgikus nyelve a régi cseh biblia nyelve volt. Sőt, régen a családi ünnepek nyelve is részben ez volt, és az iskolában is ezen a nyelven tanítottak. Csak nagyon lassan, az 1880-as, 1890-es években lépett be a magyar nyelv ebbe a közösségbe, de az is inkább csak periferiálisan. Ez a közösség keményen védte ezt a – mégiscsak törekeny – iskolarendszert, de itt elsősorban mint evangélikus iskola tudta fenntartani magát, majd önellátóvá válni. Amikor az 1860-as években elkezdték felülről, állami részről az algimnáziumokat kiépíteni a mezővárosokban, amilyen típusú település Tótkomlós is volt, maga a közösség ezt elutasította. Először nagyon lelkesedtek az ilyen intézményért, mivelhogy magasabb színvonalú lett volna az oktatás, de mivel az „állami” kikötés az volt, hogy az iskola magyar nyelvű legyen, ekkor ezt még nem vállalták, féltve nyelvüket, kultúrájukat. Később pedig – amint azt a közösség tervezte – nem volt arra pénze, hogy az algimnáziumot szlovák nyelvű intézményként létrehozzák. (...)

A második világháború után is is sajátos és némiképp ellentmondásos fejlődés jellemezte szülőfalumat. (...) Akkor már lejátszódott a drámai fordulatoktól sem mentes szlovák–magyar lakosságcsere is, a két szomszéd nép történetét

máig megterhelő folyamat. (...) Persze voltak szép élményeim is. Például két forintért megvettem a szomszéd szlovákiai gyerek képes magyar bibliáját, a katolikus bibliáját, amire úgy kellett a nagyanyámtól a két forintot elkunyerálni, mert ő eretnek dolognak tartotta, hogy egy katolikus biblia kerül hozzánk, de ez megpecsételte a szomszéd magyar gyerekekkel a barátságomat. (...)

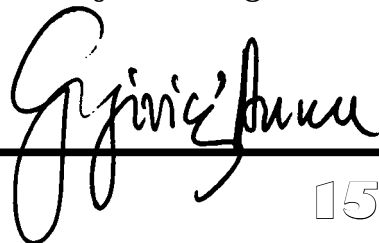
Az a régió, ahonnan én származom, Békés megye, Csongrád megyének egy része mindig is a kutatók szeme előtt volt. Többek között már a XIX. században Haán Lajos vagy előtte Vallaszky Pál (Pavel Valaský), aki a XVIII. században összeírta az egész magyarországi területnek az irodalmi jelenségeit, aki a szülőfalumban volt evangélikus lelkész. Ő sok mindent leírt abból, amit személyesen tapasztalt a családokról, a vidékről, és ez ösztönözte később Haán Lajost is, aki békéscsabai evangélikus lelkész volt, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, Bél Mátyás életútjának a feldolgozója, a németországi egyetemeken tanuló magyarországi diákok összeírója, és természetesen a közvetlen környezetnek, a dél-alföldi szlovákok történetének és kultúrájának a leírója mind a két nyelven, magyarul és szlovákul. (...) Természetesen azért nem lettem hűtlen a saját szülőfalumhoz, sem pedig Békéscsabához, amely mindmáig központja elsősorban a dél-alföldi szlovák kultúrának. Feldolgoztam az etnikai jellegüket, a kultúráváltozást, elsősorban e változások törvényszerűségeit kutatva, de a konkrét kutatási területem tényleg a Duna–Tisza köze (főként Kiskőrös) és a katolikus szlovák közösségek a Pilisben. Nem maradt ki ebből a kutatásból Kiskőrös mellett a szlovák evangélikusság egy másik fellegvárának, Nyíregyházának a kutatása sem. A katolikus szlovákság kutatásában szerepet játszott talán az is, hogy én olyan élménnyel léptem a világba, amit az ember talán ösztönösen él át: hogy a magyarországi szlovákok, főleg a dél-alföldi szlovák evangélikusok az igazi szlovákok, ami azon kívül van, az nem az igazi szlovákság. Apai nagyanyám, aki nagyon erősen lutheránus volt, és akitől elsajátítottam a házi áhítatosságot, megtanultam olvasni a nagyon nehéz gót betűs és cseh nyelvű bibliát, el nem tudta volna képzelni, hogy szlovák ember katolikus is lehet. Amikor elmondtam neki, hogy bizony Békéscsabán a szlovák gimnáziumba járnak katolikus szlovák gyerekek, azt mondta, hogy ez nem lehet igaz, és neki ilyesmit ne mondjak. Ebben a szemléletben az is benne van, hogy rajtunk kívül igazán nincs más, magunkra vagyunk utalva. Szembe kellett nézni ennek az irrealitásával. Amikor 1948-ban létrejött a szlovák szövetség, valami új folyamat is megkezdődött. Talán nem sértődnek meg a dél-alföldi szlovákok, amikor kimondom, bizony megvan a hajlamuk a teljes önállóságra, elszeparálódásra a többi magyarországi szlovák nyelvszigettől, tehát a Nógrád, Heves megyei, a Mátra, Bükk területén, Zemplénben élő szlovákságtól, és a Duna–Tisza között élő szlovákságtól is. Érdekes, még a kiskőrösi evangélikus szlovákságról is alig vettem tudomást. Ez ma már szerencsére megváltozott. Az volt a célom a kutatási hely megválasztásával, hogy kicsit ezáltal is hozzájáruljak egy kulturális egységhez, annak megteremtéséhez, ami nagyon fontos egy ilyen kis létszámú, szétszórta élő nemzetiségnél. Gondolom, hogy ehhez hozzá is járultam, bár ez a törekvésem, ez a küzdelem még nem fejeződött be. Kritikát is kaptam azért, hogy a Dél-Alföldről áttettem a tevékenységemet erre a területre, de ez nemcsak tudományos feladat, hanem van egy célja is: az integrációt fenntartani és egy kicsit kölcsönösen megismerni egymás kultúráját. Ez a törekvés számomra harminc, majdnem negyven évet jelentett. Az 1990-es években néhány évig a Magyarországi Szlovákok Szövetségének elnöke voltam, és ott is ezen az

integráción dolgoztam. Ma már természetes, hogy a szlovák közösségek egymást látogatják, ismerik egymás kultúráját, tudják, hogy az egyik másképp beszél, mint a másik. Ma már nem okoz nehézséget, hogy egy dél-alföldi, közép-szlovák nyelvjárásban beszélő megértse a nyugat-szlovák nyelvjárásban beszélő piliscsévít vagy pilisszentkeresztit. Érzelmi, kulturális kapcsolat köti össze őket.

Bebizonyosodott kutatásaim során, hogy nem véletlen, hogy a dél-alföldi szlovákság köreiből került ki a legerősebb hazai szlovák értelmiség. A Dél-Alföldön – és a magam életútját is ennek köszönhetem – optimális szlovák kulturális fejlődés következett be. A közösségeknek nemcsak népi kultúrájuk volt – egyébként ez viszonylag hamar felbomlott a dél-alföldi településeken –, hanem egyházi kultúrájuk, bár az nagyon kötődött egy sajátos nyelvhez és kultúrához, és megteremtődött a magas kultúra is, illetve állandóan voltak olyan tényezők, voltak olyan csatornák, amelyek közvetítették a szlovák polgári nemzeti kultúrát. A pilisi településeken például ez nem volt. Ott a legerősebb etnikai láncszem mindmáig a hagyományos kultúra. A pilisiek nagyrészt egyházi birtokokon éltek. Az etnikai zártságunk köszönhetik, hogy megmaradt a hagyományuk, mert egyébként az iskoláik is, a templomi liturgia is fokozatosan elmagyarosodott. Szerencsére annyira erőteljesen érzelmi háttérű volt ez a népi kultúra, hogy még az 1970-es évek derekán is élt és létezett, s a közösségnek gyakran még napjainkban is nagyon fontos kommunikációs eszközévé vált. (...)

Az én anyai nagyanyám, aki nagyon liberális gondolkodású volt, tehát éppen ellentéte az apai nagyanyámnak, mindent elolvasott, ami megjelent szlovákul, és sok mindent magyarul is. Persze novellákat, regényeket azért nem, de elment a 18 kilométernyire lévő Orosházára minden könyvnapra, amit megrendeztek. Így került a mi családunkba Móricz Zsigmondnak a *Sáraranya* dedikálva, amit talán 1940-ben vagy '41-ben az orosházi könyvnapon nagyanyám megvett, és dedikáltatta. Ez egy jelzésszerű valami számomra, modellértékű. Bár én csak tízéves koromig laktam Tótkomlóson, aztán elkerültünk a faluból édesapám munkája miatt Szatymazra, és ott természetesen magyarul kellett beszélni, de az iskolai hónapok alatt hol az egyik, hol a másik nagyanyámnál voltam, mert nem akartam kiszakadni, otthagyni a barátnőimet, tanárait, iskolatársaimat. Így jártam végig a tótkomlósi szlovák iskolát, amely hivatalosan állami iskolaként 1951-től működött, addig egyházi iskola volt, és már ott is szlovákul oktattak, végképp elhagyva a cseh nyelvet. (...) Már az általános iskolában is részt vettem Tótkomlós folklórjának és szokásainak gyűjtésében, leírásában. Igaz, hogy a gimnáziumból csillagászatra jelentkeztem, illetve a szegedi vegyészeti egyetemre. Aztán a véletlen szólt közbe: valaki rábeszélte a történelem szakra, amely mellé fölvettem a szlovák szakot is. Aztán a két szakból a néprajz felé kacsingattam, főleg a folklór felé, hiszen a szlovák kultúrában, és egyáltalán a kelet-közép-európai kultúrákban a hagyomány rendkívül fontos szerepet játszott a nemzeti kultúra fejlődésében. Ma is úgy tanítom a szlovák kultúrát és az irodalmat, hogy abban szerephez jut a folklór is, amit meg kell ismerni ahhoz, hogy a szlovák magas kultúrának a formai és tartalmi fejlődését megértsük.

(A Kossuth Rádió Aranyemberek című műsorában 2006-ban elhangzott interjú rövidített, szerkesztett változata. Ríporter: Veres Emese Gyöngyvér.)

Voigt Vilmos

folklórkutató (Szeged, 1940. január 17.)

(Szerencsére nagyszerű, immár sorozatnyi kiadványban más, azonos jellegű önarcképekkel együtt olvasható az én magántörténelmem, úgyhogy mindenki láthatja, nemcsak a hibák és az érthetetlen szövegrészek meg az erények, hanem a találó megfogalmazások is személyektől függetlenek – leginkább a kor csapadékaként. Gondolom, még a fénykép is közösségi vonásokat hoz elő.

akiket társadalmi megbecsülés illetett. Évfolyamtársaim közül elég sokan szakmájuk kiváló képviselőivé váltak – jó páran nemzetközi és tudományközi téren is. Több száz egyetemi hallgatóm közül a legelsők mára szinte egykorúak velem, a maiak pedig unokáim lehetnének – mégsem pereg előttem egy klasszikusan egymás utánra szerkesztett film. Nekem minden évben csak egy kicsit újab-

Minthogy szakmám [a folklorisztika] és munkahelyem [a ki nem ismeri, milyen rövidítésű ELTE] egyaránt elég sok ünnepi köszöntést, méltatást, búcsúztatót, megemlékezést, jubileumi méltatást, tudománytörténeti szemlét kért tőlem – ismerem a szövegek buktatóit, mégpedig amelyek úgy válnak egyre jobban láthatóvá, minél őszintébb, minél távlatosabb az írás célja.)

Életem egyszerű: egyetlen munkahelyem volt. Magyar-néprajz szakra simán felvettek a budapesti bölcsészkaron 1958-ban (pedig még volt „származás”), és az egyetemistáság öt éve akkor még munkaviszonynak számított, úgyhogy most a munkakönyvemben több mint fél évszázados a munkahelyi bejegyzés, ami a folklór tanszéket jelenti. (Annál változatlanabbul, mivel akkor egyetemünk még nem volt kitüntetve a Munka Vörös Zászlórendjével – ma pedig már ezt a kutya sem szokta feltüntetni.)

Mi még egy régi-új egyetemre járunk, nagy tudású professzorokkal,

akiket társadalmi megbecsülés illetett. Évfolyamtársaim közül elég sokan szakmájuk kiváló képviselőivé váltak – jó páran nemzetközi és tudományközi téren is. Több száz egyetemi hallgatóm közül a legelsők mára szinte egykorúak velem, a maiak pedig unokáim lehetnének – mégsem pereg előttem egy klasszikusan egymás utánra szerkesztett film. Nekem minden évben csak egy kicsit újab-

bak jöttek, és akkor jöttem rá, hogy magam közben elmúltam fiatalnak lenni, amikor egyszerre öregnek kellett lennem. Nem vicc, csak annak látszik: életem jó részében azért nem kaptam stallumot és dekórumot, mert „ehhez még túl fiatal vagy”. És hirtelen jött az új szöveg: „ehhez már túl öreg vagy”. Mindez azért azt is jelenti, hogy szerencsés évjáratok tagjaiként nem voltunk háborúban vagy börtönben, szabadabbak voltunk, mint az előző nemzedékek, valahogy lépésről lépésre mindig egy kicsit tágíthattuk lehetőségeinket. És voltaképpen sohasem kellettünk a politikának – most már úgy látom, vagy öt konstellációban sem. Lehet, hogy egy alapos „kísértés” elvitt volna a pályáról (mondjuk 1989-ben, amikor a bölcsészkar fél tanársága vagy el is ment nagykövetnek, vagy csak erről ábrándozott). De ez nem következett be (akárcsak korábban a „beszervezés”) – talán mások reménytelennek tartottak ilyen feladatokra. És ha akkor esetleg tet-

szett volna is a pénzes csillogás, ma látván ezen átfürdött kortársaimat – megérte. Ti. a *nem*.

Egy tanár, legkivált az egyetemi oktató életének egyharmada a diákoké. Büszke vagyok arra, hogy soha senkit sem üldöztem el azért, mert tehetséges. Pedig köztük pimasz és csalfa emberek is jócskán voltak. Úgy tettem, mintha nem vettem volna észre. Azt is látom, elég sokan máig kerülnek, vagy csak nem köszönnek (meg vissza sem). A néprajz (folklorisztika) nálunk ma is nagyon szabad pálya, és a végzeteknek még így is csak töredéke talált magának itt helyet. Biztosan sokan úgy vélik, mi oktattunk rosszul, számukra céltalan és túl színvonalas dolgokat.

Ám igen sok szeretetet is kaptam tanítványaimtól. Sok nevetést az órán, közös olvasmányokat, évtizedekkel is később egy-egy mondat idézését. Valahogy annak folytatását, jobbjá tételét, amit javasoltam. Biztosan nem lanszíroztam – még szorosabb értelemben vett diákjaimat sem – eléggé, vagy mindig és mindenhol. Ehhez nem is értek, meg sokszor mód sem volt rá. Külföldi oktatásaim lefolyását és eredményét is hasonlóan látom.

Abban nagy szerencsém volt, hogy itthon is, külföldön is kollégáim (olykor egyszersmind barátaim) százaival működtem együtt: Chilétől Kínáig és Izlandig. Sajnos, a legkiválóbbak, a mesterek zöme már nem él. Szorosabban vett kortársaim többsége szerencsére ma is működik, egyre inkább takaréklángon, és folyton érezni számuk csökkenését. Intők az ilyen jelek. (*Vestigia terrent.*)

Munkahelyemen arra törekedtem, hogy az értékes ismereteket adjam tovább, egy józan oktatási rendszerben. Ezen *belül* próbáltam modernizálni. Elég sok modern irányzatot én

segítettem be hozzánk, ám sosem követeltem, hogy mindenki legyen szemiotikus, irodalmi műfaj- és szövegelemző, komparatív vallástudós, folklorizmus-szakember vagy éppen textológus. Saját műveimben lapozva is érzem, hogy az évtizedek során egyre szűkültek egykori érdeklődésem eredményei. Pontosabban nem is maga az érdeklődés, hanem annak megnyilvánulásai. És bizony, a *fiatal* ember is rájöhet olyasmire, amihez képest később az *öregnek* sem kell mást kiagyalnia. Jobbat meg nem is bírna.

A folklór tanszéken külső előadók segítségével végre sok mindent felhoyztunk az egyetemi színvonalra: a népzene-, a néptáncoktatást, az etnológiát, a vallási néprajzot, a nemzetiségek néprajzát. (Van, ami azóta ki is halt ezek közül.) A Vajdaságban, Szlovákiában meg Erdélyben is vannak neveltjeim. Elég sokat tehettem finn, észt és általában finnugor kapcsolatainkért. A skandinavisztikában leginkább az „óizlandi irodalom” érdekelt. Minden igyekezetem ellenére sem vagyok elégedett a hazai zsidó és a cigány folklorisztikát illető munkánkkal, és túl keveset tettünk a hazai német folklór feltárása terén. Félek, évtizedeket mulasztottunk el. És mára „tanítványaim” homokóráján is sok lepergett.

Mindenki „életművének” egy másik harmada a publikációkból tevődik össze. Elég sok helyre írtam. Talán ha tucatnyi dolgozatomat nem adták ki annak idején cenzoraim (mára: jó-akaróim). Őszinte és megalapozott véleményem az, hogy e dolgozatok ordítóan nagy részét nem olvasták. Talán kevés, néhány tanulmány írása hatékonyabb lett volna. Vagy egyetlen téma csócsálása. De nekem egyikhez sem fűlt a fogam: inkább sok min-

den érdekelt, és sokszor éreztem úgy, egy-egy tudományos problémát elég egyszer bemutatni. A megoldás úgyszólván megmarad az olvasó fejében. (Ha.) Néhány éles következtetést adó, ironikus stílusú vagy éppen személyes írásomat becsülöm ma a leginkább. Meg azt, hogy áttekintő kézikönyveket tudtam megjelentetni. Ezeket is többen olvashatnák, például a diákok!

Szerencse, hogy a Napút megszabta ez írás terjedelmét. Így életművem harmadik részéről: könyvtáramról már nem is beszélhetek. Pedig úgy gondolom, koncentrikus körökbe helyezve a legkisebb a publikációké. Annál jóval nagyobb az oktatott kérdések és témák köre. És ennél is jóval nagyobb a könyveimé. Mi mindennel is foglalkoztam valaha, igazában a megírás reményében! Baltisztikától és afrikanisztikától a metrikáig, egy kis filozófia- és teológiatörténetig. Voltaképpen komparatív filológusnak képzelem magam, és ehhez az kell, hogy az ember sok összehasonlítható tény, jelenséget ismerjen. Ezek zöme ott hever a könyvespolcokon. Félek, hogy

onnan már nem is száll alá az írógép billentyűire.

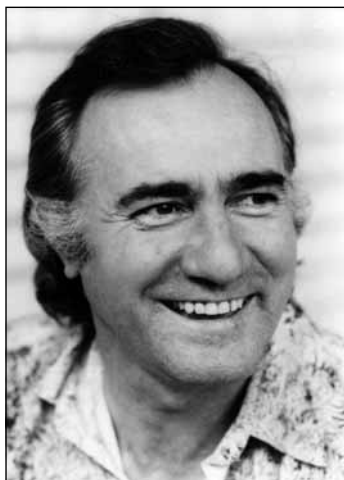
Még egy életbölcesség jut eszembe. Nálunk még nem ünneplik szelvényében az ötvenéveseket. A hatvanéveseket annál inkább: megható és produktív módon. Akkor már mások összegzik az életművet, és köszönő szavai közben is az ember maga arra gondol: mi mindent szeretne még megcsinálni! A hetvenedik évben a dicséret már nekrológszagú. A jubiláns pedig egyre arra gondol: mi mindent nem sikerült végbevinnie. Leginkább az fáj, ha tudom, ez egyes-egyedül rajtam múlt. És noha az ember bízik jövőjében, azt is tudja, azért egyre kevesebbet hoz a jövő.

Mégis, ha megtörténne az ismert „találkozás egy fiatalemberrel”, nálam ez nem lenne szembesítés és vádakodás. Úgy hiszem, *folytattam*, amit ő elkezdett, sőt még én magam is azonos vagyok azzal, aki voltam.

Miller Lajos

operaénekes (Szombathely, 1940. január 23.)

A szüleimtől nemcsak az életemet kaptam, hanem csodálatos, gondtalan gyermekkort, szigorú és vallásos nevelést, de ugyanakkor a vidéki élet adta szabadságot is.

A zene iránti szeretetet zongoratanárom, Laci bácsi ültette el bennem. Ifjúként soha nem gondoltam arra, hogy operaénekes legyek. Eredményesen sportoltam, a Testnevelési Főiskola volt az álmom. Kitartóan, hittel készültem erre a pályára, de VALAKI más sorsot szánt nekem. 1956 – a gimnáziumból nem javasolhattak továbbtanulásra, vonatfékező gyári betanított munkás, majd elektroműszerész lettem.

Egy végigénekelte gyári kirándulás az éneklés felé irányított, Posszert Emíliahoz kerültem tanulni, aki a Drezdai Opera magánénekeese volt korábban.

Elindultam életem új pályáján.

Tehetségkutató meghallgatás után hét év a Zeneakadémián.

1968-ban operaénekesi és tanári diploma, szerződés a Magyar Állami Operaházhoz.

Hazai és külföldi énekverseny-győzelmek, főszerepek, hazai szakmai elismertség, a közönség szeretete, külföldi meghívások a világ jelentős operaszínpadaira.

Az a VALAKI mindig fogta a kezem, minden színpadi szerepemben velem volt, lelkesített, segítette.

Művészé válásomban karmesterek, rendezők és a kollégák voltak a segítőim.

Ezekkel az emberekkel szárnyaló előadásokat élhettem át – a lelkemet kitettem értük – az együtt muzsikálás örömeiben.

Hullámvölgyek voltak – de az a VALAKI mindig kíségetett. Ilyenkor fotóztam, rajzoltam, festettem, filmeztem.

Most, hetvenévesen még mindig úgy érzem, a bennem lévő izzó parázs nem hamvadt el egészen – az a VALAKI még fogja kezemet, átadni a tudást, a sok-sok tapasztalást, új generációt nevelni.

HISZEK A SORSSZERŰSÉGBEN ÉS A KÜLDETÉSBEN.

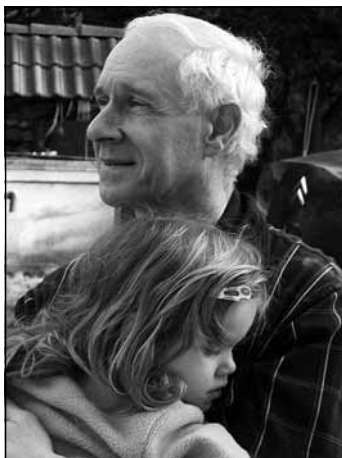
Giuseppe Verdi: *Ernani*
Don Carlos szerepében

Miller Lajos

Szávai János

irodalomtörténész, műfordító (Budapest, 1940. január 23.)

Vallomást kér a szerkesztő úr? Magántörténelmet? S lehetőleg hetven sorban? Vagyis hogy minden év egy-egy sor? Számolgom, mennyi kellene ahhoz, hogy a legfontosabbakat elmondjam. A százszorososa? Legalább annyi. Meg ott vannak aztán a műfaj nehézségei; ismerem jól, mind a két disszertációmnak ez volt a témája. Az elsőé, 1974-ben, *Az*

önéletrajz mint irodalmi forma a XX. század francia irodalmában. A másodiké pedig 1985-ben: *Magyar emlékirók.* Vagyis sejtem, hogyan nem szabad, és sejtem azt is, hogyan kellene. Talán még lesz időm rá. A hétezer vagy tízezer sorosra. És addig?

Mert akad itt másforma nehézség is. Tudniillik: a ki vagyok meg a mi vagyok kérdése. Az embert, mondja Emmanuel Lévinas (és nehéz volna mást gondolnom), az arca jelenti. Nem pedig a kontextusa. *Az ember többnyire „személyiség”: professzor a Sorbonne-on, az Alkotmánybíróság alelnöke, X gyermeke, mindaz, ami az útleveleiben áll, az öltözködése, a megjelenése.* Hát!, hát! Alkotmánybíró éppen nem lettem, de a sorbonne-i professzorság az kétségtelenül megvolt, meg aztán az öltözködésem sem mellékes; épp most, ahogy e sorokat rovom, kapom kezembe a tavalyi Márai-könyvemről írott egyik recenziót, melynek ifjú szerzője, úgy érzem, rám kacsintva, írja: *a meztelesség metaforáját továbbgondolva Márai az önéletrajzi beszédmódokban is öltönyt*

és nyakkendőt visel, mely felfogásában nem maszk vagy páncél, hanem az emberi létezés – saját mércéivel – egyedül elfogadható módja.

Szóval öltöny és nyakkendő, kivéve persze a fenti képen. De maradván még a kontextusnál, amely nem a leglényeg, de azért mégiscsak számít, haladok én is a korral: egy ifjú francia barátom felszólít

tására (hogyhogy? neked még nincs?) van most már több mint két és fél éve honlapom, a www.szavaijanos.hu, ahol minden ilyesmi, ami kontextuális, elolvasható. Sőt, a honlapkészítő tanácsára blogroll is került belé, ahová írogatok is, hogy szorgalmasan, azt nem mondanám, de azért havonta négyszer-ötször mindenféle töprenkedéseim lenyomatát. Hogy ez melyik kategóriába tartozik? Nem tudom.

Marad tehát néhány fontos, kivételes pillanat felidézése. 1944 őszén (meg kellene nézmem a pontos dátumot) levisznek egy vasárnap délelőtt a budai Duna-partra, a Margit híd, rajta aprócska sárga villamosok, félig a folyóba roskadva. Szép látvány, egyáltalán nem ijesztő. Tizenkét évvel később, október 23-án ugyanazon a felső rakparton sétálunk végig osztálytársaimmal a Bem tér felé. A Toldyból jövünk, rögtön a menzai ebéd után, gondolom, fél három körül, mi vagyunk az elsők a téren, a filmhíradó fel is vesz bennünket, kérdeznek, felelünk. Megvan vajon ez a felvétel, amelyik persze sose kerülhetett be a híradóba? Akkoriban

csütörtökön változott a műsor, akkor jött az új híradó is. Október 25-én nem volt mozielőadás.

A Toldyból való indulás előtt volt bennem és Géza barátomban egy lehetlenyi tévovázás, ugyanis kedd volt, fociedzésünk lett volna aznap délután. Alig másfél hónapja igazolt le kölyökcsapatába a kelenföldi Vasútépítő. A tüntetést választottuk, a kelenföldi pályára nem is mentem le többé soha. Fantasztikus nap volt az a kedd, feledhetetlen, számomra sok tekintetben meghatározó. Lehet, hogy igaza van Freudnak, amikor hideg aggyal tömegpszichózisról beszél, hogy ilyenkor a személyiség föloldódik valamilyen, ami nem igazán önmaga. Én inkább kegyelmi pillanatnak gondolom ezt a napot, ugyanúgy, mint az 1989. szeptemberi Nagymaros-tüntetést, amikor a Vörösmarty tértől vonultunk, muzsikussal mentem együtt, a kiskörúton, az Alkotmány utcán egészen a Parlamentig.

Mintha ilyenkor, egy-két órára vagy háromra-négyre, de nem tovább, mindeki a jobbik énjével azonosulna.

Az egyetemi éveket kihagyom. Ugorgyunk, ahogyan Pósalaki Nyilas Misinek mondta. Két év általános iskolai tanárkodás, aztán, keresztapámnak, Gyergyai Albertnak hála, egy tanév, 1965–66-ban Genfben az egyetemen. Raymond, Rousset, Starobinski, mindaz, amihez Pesten nem jutottam hozzá. Közben áprilisban egy hétre Párizs, hogy anyámmal találkozhassem, aki a Jeunesses Musicales kongresszusára érkezett. A Select Latin kávéházban, a Boul'Mich és a rue des Écoles sarkán, pillantjuk meg egymást Anikóval. Október elején Pesten újból találkozunk, decemberben összeházasodunk.

Párizsba még többször visszatérünk. Hónapokra, mint 1971-ben, évekre, mint 1982-ben, amikor elő-

ször vagyok vendégprofesszor, aztán, 1990-től másfél évtizedre, amiből négy év a követség, a többi a Sorbonne. De közben még, 1975-től a pesti egyetem, és találkozások. Közel a hetvenedik (sor), kettőre marad csak helyem. „Nem tudom, megismersz-e?” Ezt Antall József kérde tőlem Ferihegyen, mi barátainkat, ő rokonait kísérte ki az Amerikába induló géphez, zavarba jövők persze, mert ugyan engem nem tanított a Toldyban, de hát őt (huszonöt éves volt akkor) ki ne ismerte volna? 1989 áprilisában fölhív, hogy vállaljak szerepet az Emberi Jogok Ligája akkor alakuló Magyar Tagozatában; az Orvostörténeti Múzeumban van az alakuló ülés, az elnök Csoóri, alelnök Göncz és Vásárhelyi, magam főtitkár, az elnökségben többek közt Mészöly. S azontúl visz magával. Ha nem hal meg oly korán, ma nem itt tartanánk.

Nála ismerkedem meg 1990 nyarán Párizs érsekével. Hallottam már beszélni a Notre-Dame-ban Jean-Marie Lustiger-t, olvastam is tőle ezt-azt. De közelről még inkább lenyűgöző volt, mint az oldalhajóból hallgatva. Tizenöt éven át aztán sokszor nyílt alkalmam eszmét cserélni vele. Az okosságnak, a műveltségnek, a bátorságnak, a humornak, a hitnek, a férfiaságnak, a szeretetnek olyan együttese, amit egy szent tulajdonságainak gondolnék, ha nem mutatta volna meg utolsó együttlétünkkel, hogy a nagy ember is mennyire sebezhető. Még jóval előbb, amikor a jövendő miniszterelnököt kísérem el hozzá, egy pillanat türelmet kér a politikustól, hogy új könyvét a barátjának dedikálhassa. Ez én vagyok. Most itt előttem az élő dedikáció: *Pour mon ami János Szávai... Ékezetekkel.*

Szavai János

Brokés Ágnes

festőművész, költő (Kaposvár, 1940. január 26.)

„Ötven, – jaj, ötven éve – szívem visszadöbben – halottjaim is itt-ott, egyre többen...”

Csak éppen az évek száma nem ötven, hanem hetven, és a halottak nem csupán „itt-ott”, hanem régóta többen vannak, mint az élők.

Milyen volt az élet? Olyasféle, ahogyan Fellini írt róla: „Mindennek ellenére... az élet mélyen, titokzatosan édes is. Brutális és irtóztató, ugyanakkor elragadó, vonzó, mesés, lenyűgöző.” Ami engem illet, szerettem a szabad természetet, a régi Balatont, szerettem verset írni, festeni, táncolni és még sok egyebet. Brutális és irtóztató volt a kitelepítés (rosszabb volt, mint a háború), irtóztató volt a szeretett személyek szenvedése és még sok egyéb.

Évről évre, hónapról hónapra kevesebb az, ami bírni képes teljes érdeklődésemet. Ami viszont „állja a sarat”, ami gyerekkorom óta lenyűgöz, vonz, megfélemlít és inspirál, az az élet és a halál titka. És ha már vele kezdtem, a befejezéshez is Kosztolányit hívom segítségül: én is „földig hajolok, s mindezt megköszönöm”.

Képzőművészeti Gimnázium, majd Képzőművészeti Főiskola, festő szakon.
Mestereim: Fónyi Géza, Bernáth Aurél, Barcsay Jenő.

1965, ezüstérem és diploma Rómában a főiskolák és akadémiák nemzetközi kiállításán.

1967–71, Derkovits-ösztöndíj.

Első verseskötetem 1996-ban jelent meg a Magvető kiadásában. A *Jó hely* Bródy-díjat kapott.

Második verseskötetem 2009 őszén jelent meg *Szerenáda* címmel az Orpheus Kiadó gondozásában.

Brokés Ágnes